

Język polski: KLASA I Tg - Zadanie 11 – (25.05.2020)

Temat lekcji: Literatura wobec spraw ostatecznych – motyw „danse macabre” w *Rozmowie Mistrza Polikarpa ze śmiercią*.

Nauczyciel: Anna Bielenda (anjabelenda@gmail.com)

1. Proszę przeczytać tekst wprowadzający do utworu: Johan Huizinga „Śmierć w średniowieczu” (str. 242 lub skan 1) i zapisać definicję: ars moriendi. Z tekstu proszę wypisać, jaką rolę odgrywała śmierć w życiu średniowiecznego człowieka (2-3zdania)
2. Proszę przeczytać tekst wprowadzający do motywu danse macabre –zapisz w zeszycie definicję- (str. 244 lub skan nr2), następnie proszę obejrzyć 3 ryciny Hansa Holbeina młodszego z cyklu „Danse macabre”. Opisz zachowanie śmierci wobec ludzi.
3. Proszę przeczytać fragmenty *Rozmowy Mistrza Polikarpa ze Śmiercią* opisać wygląd Śmierci. Następnie posługując się opisem Śmierci, narysuj ją w zeszycie.
4. Wykonaj zadania umieszczone pod tekstem: podręcznik str. 247 (lub scan) –4 zadania. Zapisz odpowiedzi w zeszycie.

Motyw tańca śmierci
z kościoła w Tallinie (Estonia)

Literatura wobec spraw ostatecznych

Johan Huizinga [hejzingha]
Śmierć w średniowieczu (fragment)

ars moriendi (łac. 'sztuka umierania') – motyw w literaturze i sztuce średniowiecznej, który ukazuje, w jaki sposób prawdziwy chrześcijanin powinien odejść z tego świata, aby dostąpić zbawienia; występował też jako *ars bene moriendi*, czyli 'sztuka dobrego umierania'

1 Nigdy żadna epoka nie wpajała nikomu raz po raz z taką siłą myśli o śmierci, jak czynił to wiek XV. W życiu ówczesnym nieustannie rozbrzmiewa wołanie *memento mori*. Dionizy Kartuz w swych wskazówkach życiowych dla szlachcica tak oto go napomina: „A gdy się udaje do łoża, niech pomyśli sobie, że tak jak teraz sam się w łożo kładzie, tak w niedalekiej przyszłości jego własne ciało będzie przez innych złożone do grobu”. Oczywiście, wiara również i dawniej z całą powagą akcentowała nieustanną myśl o śmierci, jednakże pobożne traktaty z wczesnego średniowiecza docierały jedynie do tych, którzy i tak już wzięli rozbrat ze światem. Dopiero wówczas, gdy z powstaniem zakonów żebraczych rozwinęło się kaznodziejstwo ludowe, napominanie urosło w olbrzymi chór gróźb, który przenikał świat z gwałtownością właściwą tematowi fugi. Pod koniec średniowiecza do słów kaznodziei przyłącza się nowy typ przedstawienia obrazowego, a mianowicie drzeworyt. Drzeworyt otworzył sobie drogę do wszystkich warstw. Te dwa 5 10 15 20 25

środkie wyrazu – kazanie i kartka ulotna – były w stanie narzucić myśl o śmierci jaskrawo i ostro, w formie bardzo prostej, bezpośredniej, żywej i obliczonej na oddziaływanie masowe. [...] Istniały trzy zasadnicze tematy, które tworzyły melodię tej nigdy do końca nie wyśpiewanej skargi na kres wszelkich wspaniałości ziemskich. Przede wszystkim był to motyw pytania: gdzież podziali się ci wszyscy, którzy niegdyś napełniali świat swym przepychem? Następnie był to motyw przejmującego grozą przedstawienia rozkładu całej piękności ludzkiej. Wreszcie zaś motyw Tańca Śmierci: oto śmierć porywa za sobą ludzi każdego wieku i stanu.

Jesień Średniowiecza, 1919 (wyd. pol. 1992), przełożył Tadeusz Brzostowski

Średniowieczną alegorię śmierci stanowił motyw *danse macabre* – taniec śmierci

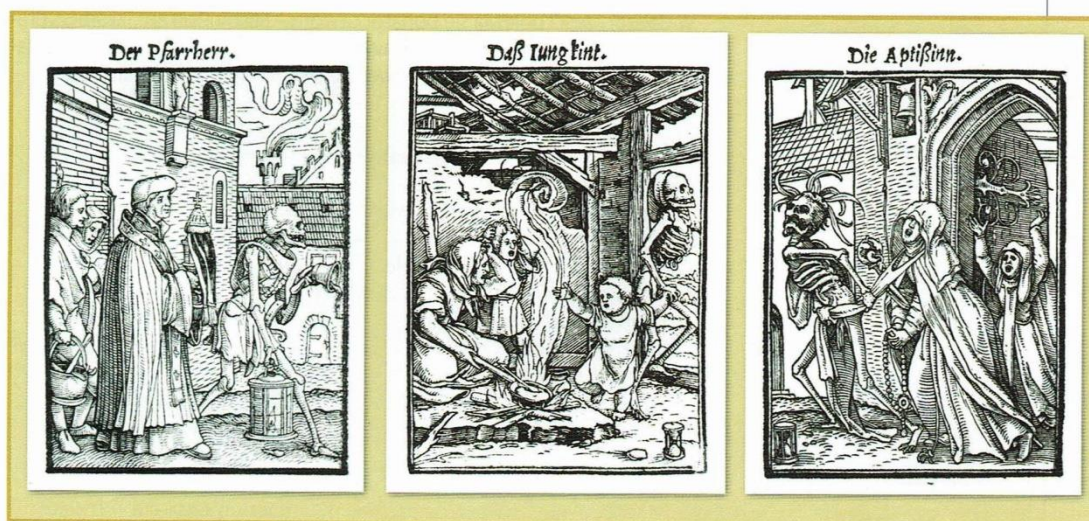
Danse macabre (taniec śmierci)

Jednym z bardzo popularnych motywów w sztukach plastycznych i literaturze średniowiecznej było alegoryczne przedstawienie śmierci. Pojawił się on w późnym średniowieczu jako wyraz rozczarowania życiem ziemskim, wskazanie jego nietrwałości i znikomości. Motyw ten miał także stanowić ostrzeżenie przed zbytnim przywiązaniem do spraw doczesnych.

W sztukach plastycznych taniec śmierci znalazł swoją najciekawszą realizację wizualną w cyklu grafik Hansa Holbeina młodszego. Najpopularniejszym obrazem był korowód ludzi ze szkieletem na czele. Ten demokratyczny w swej istocie korowód zrównywał wszystkich ludzi – niezależnie od ich stanu, funkcji społecznej czy pochodzenia – wobec nieuchronności śmierci.

Przykładem obecności motywu *danse macabre*¹ w literaturze polskiej jest *Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią*. Zgodnie ze średniowiecznym obyczajem literackim anonimowy autor zaczyna swoje dzieło od apostrofy do Boga. Prosi w niej o pomoc w napisaniu utworu, który powiększy chwałę Stwórcy i wskaże ludziom drogę postępowania.

¹ [dans makabr]

Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią

- 1 Gospodzinie¹ wszechmogący,
Nade wszystko stworzenie więcszy,
Pomoży mi to działo² słożyć,
Bych³ je mogł pilnie wyłożyć
- 5 Ku twej fały⁴ rozmnożeniu,
Ku ludzkiemu polepszeniu!

Następnie zwraca się do odbiorców z nauką dotyczącą natury śmierci, która czeka wszystkich i wszystkich zrównuje:

- 1 Wszytcy ludzie, posłuchajcie,
Okrutność śmirci poznajcie! –
Wy, co jej nizacz⁵ nie macie,
Przy skonaniu ją poznacie.
- 5 Bądź to stary albo młody,
Żadny nie ujdzie śmiertelnej szkody;
Kogokoli⁶ śmierć udusi,
Každy w jej szkole być musi;
Dziwno się swym żakom stawi,
- 10 Każdego żywota zbawi.
Przykład o tem chcę powiedzieć,
Słuchaj tego, kto chce wiedzieć!

¹ **Gospodzin** – Pan

² **działo** – dzieło

³ **bych** – bym

⁴ **fała** – chwala

⁵ **nizacz** – za nic

⁶ **kogokoli** – kogokolwiek

Hans Holbein młodszy

ryciny z cyklu *Danse macabre*
Hans Holbein młodszy był niemieckim malarzem i autorem rycin, który został nadwornym artystą angielskiego króla Henryka VIII. Zasłynął przenikliwymi i pełnymi szacunku dla modelu portretami, a także jako autor grafik ilustrujących Biblię Lutera oraz cyklu alegorycznych drzeworytów *Taniec Śmierci*.

Jaki jest stan społeczny, pleć i wiek osób wyobrażonych na reprodukcjach? Wyjaśnij cel takiego sposobu przedstawienia postaci.

Na czym polega dydaktyzm alegorycznych przedstawień śmierci?

Wskaż fragmenty *Rozmowy Mistrza Polikarpa ze śmiercią*, które można odnieść do rycin Hansa Holbeina.

W dalszej części pojawia się bohater utworu – Mistrz Polikarp, którego pragnieniem było ujrzeć Śmierć. Po wytrwałych modlitwach, przebywając samotnie w kościele, widzi ją w typowej dla średniowiecza postaci:

- ¹ Polikarpus, tak wezwany¹,
Mędrzec wielki, mistrz wybrany²,
Prosił Boga o to prawie³,
By ujrzał śmierć w jej postawie⁴.
⁵ Gdy się mógł Bogu wiele,
Ostał wszech ludzi⁵ w kościele,
Ujrzał człowieka nagiego,
Przyrodzenia⁶ niewieściego,
Obraza wielmi skaradego⁷
¹⁰ łoktuszą⁸ przepasanego.
Chuda, blada, żółte lice
Iszczy⁹ się jako miednica¹⁰;
Upadł ci jej koniec nosa,
Z oczu płynie krwawa rosa;

Śmierć jest odrażająca, wywołuje strach i obrzydzenie. Dla współczesnego odbiorcy jest też groteskowa, bo jej obraz jest tak przerysowany, że aż śmieszny:

- ¹ Przewiązała głowę chustą
Jako samojedź¹¹ krzywousta;
Nie było warg u jej gęby,
Poziewając skrzyta zęby¹²;
⁵ Miece oczy zawracając¹³,
Groźną kosę w ręku mając;
Goła głowa, przykra mowa,
Ze wszech stron skarada postawa –
Wypięła żebra i kości,
¹⁰ Groźno siecze przez lutości¹⁴.
Mistrz widząc obraz skarady,
Żółte oczy, żywot¹⁵ blade,
Groźno się tego przeleknął.
Padł na ziemię, eże¹⁶ stęknął.

W kolejnych wersach przerażony Polikarp zadaje Śmierci różne – czasem naiwne – pytania, na które ona odpowiada:

- ¹ Czemu się tako barzo lękasz?
Wżekomoś zdrow, a wżdy¹⁷ stękasz!
Pan Bog tę rzecz tako nosił¹⁸,
Iżeś go o to barzo prosił,
⁵ Abych ci się ukazała,
Wszystkę swą moc wzjawiała;
Otoż ci przed tobą stoję,
Oglądaj postawę moję:

¹ wezwany – nazwany
² wybrany – znakomity, wyjątkowy
³ prawie – szczerze, prawdziwie
⁴ w jej postawie – w jej postaci
⁵ ostał wszech ludzi – pozostał sam
⁶ przyrodzenie – tu: pleć
⁷ obraza wielmi skaradego – o wstrętnym, odrażającym wyglądzie
⁸ łoktusza – chusta, biała płachta
⁹ iszczy się – błyszczący się
¹⁰ miednica – etym. 'miedziane naczynie'
¹¹ samojedź – ludożerca
¹² skrzyta zęby – zgrzyta zębami
¹³ miece oczy zawracając – przewraca oczami
¹⁴ lutość – litość
¹⁵ żywot – tu: brzuch, łono
¹⁶ eże – aż
¹⁷ wżdy – a jednak, a przecież
¹⁸ tę rzecz tako nosił – tu: sprawił to

- Każdemu się tak ukażę,
 10 Gdy go żywota zbawię.
 Nie lękaj się mie tym razem,
 Iż mię widzisz przed obrazem¹.
 [...]
 Toć me nawięcsze wiesiele,
 Gdy mam morzyć żywych wiele:
 15 Gdy się jime² z kosą plesać,
 Chcę jich tysiąc pokęsać.
 Toć jest mojej mocy znamię³ –
 Morzę wszystko ludzkie plemie:
 Morzę mądre i też wiły,
 20 W tym skazuję⁴ swoje siły;
 I chorego, i zdrowego,
 Zbawię żywota każdego;
 Lubo⁵ stary, lubo młody,
 Każdemu ma kosa zgodzi⁶;
 25 Bądź ubodzy i bogaci,
 Szwytki⁷ ma kosa potraci;
 Wojewody i czestniki⁸,
 Wszytki świeckie miłostniki⁹,
 Bądź książęta albo grabie¹⁰,
 30 Wszytki ja pobierzę k sobie.
 Ja s krola koronę semknę¹¹,
 Za włosy ji pod kosę wemknę¹²;
 Też bywam w cesarskiej sieni¹³,
 Zimie¹⁴, lecie i w jesieni.
 35 Filozofy i gwiazdarze¹⁵,
 Wszytki na swej stawiam sparze¹⁶;
 Rzemieślniki, kupce i oracze,
 Każdy przed mą kosą skacze;
 Wszytki zdradźce i lifniki¹⁷
 40 Zostawię je nieboszczyki.
 [...]
 Mam moc nad ludźmi dobremi,
 Ale więcej nade złemi;
 Kto nawięcej czyni złości,
 45 W tem słamię kości.

Polecenia

1. Przedstaw, kto i w jakich okolicznościach zobaczył śmierć. Opisz, jak ona wygląda.
2. Określ, jaką funkcję pełni w *Rozmowie* obraz śmierci.
3. Wyjaśnij – odwołując się do treści utworu – na czym polega taniec śmierci.
4. Na podstawie fragmentów *Rozmowy Mistrza Polikarpa ze Śmiercią* oraz rycin Hansa Holbeina wskaż charakterystyczne cechy średniowiecznej wizji śmierci.

¹ przed obrazem – pod postacią widzialnej zjawy

² gdy się jime – kiedy zacznę

³ znamię – znak, dowód

⁴ skazuję – okazuję

⁵ lubo – czy to

⁶ zgodzi – dogodzi

⁷ szwytki – wszystkich

⁸ czestniki – cześników (urzędników dworskich)

⁹ świeckie miłostniki – tu: rozmilowanych w dobrach doczesnych

¹⁰ grabie – hrabiów

¹¹ semknę – ściagnę, zdejmę

¹² wemknę – wsunę, wsadzę

¹³ w [...] sieni – tu: w [...] pałacu

¹⁴ zimie – w zimie

¹⁵ gwiazdarze – astrologów, badaczy gwiazd

¹⁶ na swej stawiam sparze – tu: łowię w swą pułapkę (spara – potrzask na ptaki)

¹⁷ lifniki – lichwiarzy